

OVER HET VOORKOMEN VAN DE SNUITKEVER *OTIORHYNCHUS* *DIECKMANNI* IN NEDERLAND (COLEOPTERA: CURCULIONIDAE)

Theodoor Heijerman & Frans Raemakers

De snuitkever *Otiorhynchus dieckmanni* is pas in 1979 beschreven van een vindplaats in Duitsland. Later werd de soort gevonden in Frankrijk, Zweden en in 1994 ook in Nederland. Gezien de verspreiding van verwante soorten is *O. dieckmanni* waarschijnlijk afkomstig uit Italië, maar hier is de soort nog niet aangetroffen. De kever mag in ons land als ingeburgerd worden beschouwd, want er zijn inmiddels vondsten bekend van diverse vindplaatsen, soms van opeenvolgende jaren en in grote aantallen. Omdat de soort vooral gevonden is op liguster en andere cultuurplanten is het aannemelijk dat zij vanuit het oorsprongsgebied geëxporteerd werd met plantenmateriaal. De parthenogenetische levenswijze is daarbij mogelijk ook van invloed: een enkel vrouwtje, larve of pop kan genoeg zijn voor een nieuwe introductie.

INLEIDING

In Nederland waren tot voor kort 12 soorten van het genus *Otiorhynchus* Germar, 1822 bekend (Brakman 1966, Heijerman 1993). In 1998 werd *Otiorhynchus crataegi* Germar, 1824 aan de Nederlandse lijst toegevoegd (Palm 1998) en in 2000 meldden Heijerman & Drost *O. aurifer* (Boheman, 1843) als nieuw voor onze fauna. In het jaarverslag over 1998 van de Planten-

ziektenkundige Dienst (Wageningen) wordt *Otiorhynchus dieckmanni* Magnano, 1979 (fig. 1) als nieuw voor onze fauna gemeld (De Goffau 1999). Inmiddels is de soort van meerdere vindplaatsen in ons land bekend geworden. In deze bijdrage geven we een overzicht van de vangsten en zetten tevens enige informatie over de verspreiding en de biologie van de soort op een rijtje.

Figuur 1
Otiorhynchus dieckmanni
op liguster.
Foto
Theodoor Heijerman.
Figure 1
Otiorhynchus dieckmanni
on privet.
Photo
Theodoor Heijerman.

Figuur 2

Vindplaats van *Otiorhynchus dieckmanni* in Weert. De dieren bevonden zich in de ligusterheg aan de linkerkant van het huis. Foto Marsha van Eekelen.

Figure 2

Locality of *Otiorhynchus dieckmanni* in Weert. The insects were found in the privet hedge to the left side of the house. Photo Marsha van Eekelen.

Figuur 3

Vraatbeeld van *Otiorhynchus dieckmanni*. Foto Theodoor Heijerman.

Figure 3

Leaves of privet affected by *Otiorhynchus dieckmanni*. Photo Theodoor Heijerman.

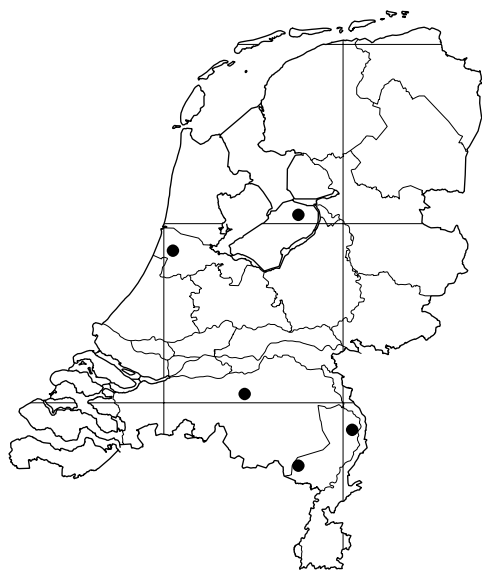
VOORKOMEN IN NEDERLAND

Enige jaren geleden werden aan de Plantenziektenkundige Dienst te Wageningen (PD) enkele snuitkevers ter determinatie aangeboden. Deze veroorzaakten schade aan diverse planten in een tuin te Helvoirt (Noord-Brabant). Het bleek te gaan om de soort *Otiorhynchus dieckmanni*. De dieren waren verzameld op 14 juni 1994 door M. Vermeeren. De overige dieren in de tuin werden succesvol bestreden. In 1998 werd opnieuw een exemplaar van *O. dieckmanni* verzameld te Horst (Limburg). Dit is de waarneming die werd opgenomen in het jaarverslag van de Plantenziektenkundige Dienst te Wageningen (De Goffau 1999). Op 11 mei 2000 werden vervolgens drie exemplaren verzameld te Weert (Limburg). De dieren werden 's avonds geklopt uit een ligusterhaag (fig. 2, 3). Op 22 mei 2000 werd een groot aantal exemplaren op dezelfde locatie gevangen en op 15 oktober werden uit dezelfde haag nogmaals vijf exemplaren geklopt. Het jaar daarop werd de plek nogmaals bezocht en wederom kon de soort in grote aantallen worden verzameld. Op 2 mei 2001 werd vervolgens één enkel exemplaar van deze soort gevangen te Heemstede (Noord-Holland).

Het betrof hier een onuitgekleurd exemplaar, dat aan het begin van de avond van een liguster-cultivar werd geklopt. Ten slotte werden op 6 september 2001 17 exemplaren van de soort geklopt van enkele ligusterhagen in een woonwijk van Dronten (Flevoland), wederom 's avonds. Behalve *O. dieckmanni* werd van deze hagen in Dronten een opvallend groot aantal andere soorten snuitkevers geklopt, namelijk *O. sulcatus* (Fabricius, 1775), *O. raucus* (Fabricius, 1777), *O. ovatus* (Linnaeus, 1785), *O. rugosostriatus* (Goeze, 1777), *O. aurifer* en *Sciaphilus asperatus* (Bonsdorf, 1785). In tabel 1 en figuur 4 worden de Nederlandse vangsten van *O. dieckmanni* samengevat. Gezien de vangstdatums, en de grote afstanden tussen de diverse locaties en de grote aantallen, menen we dat *O. dieckmanni* als ingeburgerd mag worden beschouwd.

VOORKOMEN IN EUROPA

Otiorhynchus dieckmanni is recent beschreven door Luigi Magnano op grond van exemplaren die verzameld waren in een tuin te Magdeburg (Duitsland, voormalige DDR) (Magnano 1979). De eerste drie exemplaren werden gevonden in

Figuur 4
Vindplaatsen van *Otiorynchus dieckmanni* in Nederland.
Figure 4
Records of *Otiorynchus dieckmanni* in the Netherlands.

april 1978, in de bodem onder aardbeiplanten. Later dat jaar en het jaar daarop werden nog eens 35 kevers gevangen, waaronder ook onuitgekleurde exemplaren. Omdat de soort in twee opeenvolgende jaren werd waargenomen, wordt aangenomen dat ze zich ook werkelijk gevestigd

heeft. Waar zij oorspronkelijk vandaan komt is nog steeds onbekend. *Otiorynchus dieckmanni* behoort binnen het subgenus *Arammichnus* Gozis, 1882 tot de verwantschapsgroep van *O. setosulus* Stierlin, 1861. De andere soorten uit deze groep komen in Italië voor (Magnano 1993) en Dieckmann (1980) vermoedt dan ook dat *O. dieckmanni* uit dit land afkomstig is. Gospodar & Korge (1982) meldde de vangst van grote aantallen *O. dieckmanni* in het Berliner Grunewald. De soort werd gevangen in bodemvallen die vanaf mei 1976 geplaatst waren op de Teufelsberg, een voormalige vuilstort waarop beplanting was aangebracht van inheemse en niet-inheemse soorten. Later werd de soort hier ook in klopmonsters aangetroffen. In totaal werden circa 450 exemplaren verzameld. Hieronder bevond zich een groot aantal exemplaren dat afweek van de beschrijving van Magnano (1979) en deze werden door Gospodar & Korge (1982) beschreven als *O. dieckmanni* f. *berolinensis*. Overigens heeft Magnano (persoonlijke mededeling; zie ook Magnano (1999)) deze forma bekeken en geconcludeerd dat er geen verschillen zijn met de forma typica. Een studente van Gospodar en Korge verzamelde tijdens haar vakantie in 1978 één exemplaar van *O. dieckmanni* te Lit-et-Mixe, in het departement Landes, Frankrijk (Gospodar & Korge 1982). Vervolgens ving Korge nog een enkel exemplaar in juli 1981 bij Grissheim, ten zuiden van

locatie	datum	aantal	verzamelaar	collectie
Helvoirt	14.VI.1994	enkele	M. Vermeeren	PD
Horst	v.1998	1	-	PD
Weert	11.V.2000	3	F. Raemakers	Raemakers
Weert	22.V.2000	groot aantal	F. Raemakers	Raemakers & Heijerman
Weert	15.X.2000	5	F. Raemakers & T. Heijerman	Heijerman
Weert	2001	in aantal	F. Raemakers	-
Heemstede	02.V.2001	1	Th. Heijerman	Heijerman
Dronten	06.IX.2001	17	Th. Heijerman	Heijerman

Tabel 1
Waarnemingen van *Otiorynchus dieckmanni* in Nederland.
Table 1
Observations of *Otiorynchus dieckmanni* in the Netherlands.

Figuur 5
Verspreiding van
Otiorynchus dieckmanni
in Europa.

Lichtgrijs: gebaseerd op
landsgrenzen,
donkergrijs: gebaseerd op
regionale grenzen.

Figure 5
European distribution of
Otiorynchus dieckmanni.
Pale grey: based on
national borders,
dark grey: based on
regional borders.

Bad Krotzingen (Oberrheinische Tiefebene). Bathon (1988) meldde de vangst van één exemplaar van *O. dieckmanni* in 1986 in een plantsoen in de binnenstad van Frankfurt (Hessen) door Klinger, en Klinger (1992) vermeldde de vangst van deze soort in Frankfurt in 1985 [sic] en later weer op dezelfde locatie in 1992. Tevens meldde Klinger (l.c.) de vangst van een exemplaar in Hannover en ontdekte hij één exemplaar in de collectie van het Hessischen Landesmuseums in Darmstadt, verzameld in september 1980 in Darmstadt-Eberstadt. Dieckmann & Behne (1994) noemen verder nog Leipzig als vindplaats en ten slotte geven Köhler & Klausnitzer (1998) de soort op voor Baden, Hessen, Hannover, Schleswig-Holstein, Brandenburg/Berlin, Sachsen-Anhalt en Sachsen. Buiten Duitsland en Frankrijk is *O. dieckmanni* ook nog verzameld op Öland, in het zuiden van Zweden (Lundberg 1995).

Figuur 5 geeft een kaartje van de verspreiding van *O. dieckmanni* in Europa.

HERKENNING

Otiorynchus dieckmanni behoort tot het subgenus *Arammichnus*. Volgens Frieser (1981) behoren ook de inheemse soorten *O. atroapterus* (De Geer, 1775) en *O. ligustici* (Linnaeus, 1758) tot dit subgenus. De soorten van dit subgenus (sensu Frieser en andere auteurs) onderscheiden zich van de andere *Otiorynchus*-soorten doordat de top van de voortibia naar beide kanten is verbreed. Met de tabellen in Dieckmann (1980) en Frieser (1981) is zij goed op naam te brengen: *Otiorynchus ligustici* onderscheidt zich van *O. dieckmanni* door de tuberkels op het halschild. *Otiorynchus atroapterus* is geheel zwart en niet zichtbaar behaard, terwijl *O. dieckmanni* bruin gekleurd is en duidelijk afstaand behaard. De systematiek die door Frieser (1981) en ook Dieckmann (1980) wordt gehanteerd is echter verouderd. Magnano reviseerde het genus *Otiorynchus* voor een groot deel en is daar nog steeds mee bezig (onder meer Magnano (1993,

1999)). Volgens de laatste inzichten wordt *Otiorhynchus atroapterus* nu in het subgenus *Zadrehus* Reitter, 1912 geplaatst en *O. ligustici* behoort tot het subgenus *Cryphiphorus* Stierlin, 1883.

Ook op grond van de habitus is *O. dieckmanni* tamelijk eenvoudig te herkennen en niet snel te verwarren met andere in Nederland voorkomende *Otiorhynchus*-soorten.

BIOLOGIE

Dieckmann (1980) heeft met vijf exemplaren, afkomstig uit Magdeburg, enkele eenvoudige voedselproefjes gedaan. Het bleek dat de kevers in gevangenschap vrijwel alle aangeboden planten ook accepteerden. Dieckmann (1980) noemt als voorbeelden kropaar *Dactylus glomerata*, witte klaver *Trifolium repens*, gewone paardebloem *Taraxacum officinale*, gewone rolklaver *Lotus corniculatus*, grote weegbree *Plantago major*, zevenblad *Aegopodium podagraria*, hop *Humulus lupulus*, framboos *Rubus idaeus*, welriekende jasmijn *Philadelphus coronarius* en roos, *Rosa spec.* Ook werden straatgras *Poa annua* en sla *Lactuca sativa* geaccepteerd. Gospodar & Korge (1982) klopten de kevers van liguster *Ligustrum vulgare* en enkele exemplaren van de Europese blazenstruik *Colutea arborescens*. De Goffau (1999) veronderstelt dat de schade aan de naalden van een exemplaar van de Kaukasische zilverspar *Abies nordmanniana* door *O. dieckmanni* veroorzaakt zou kunnen zijn. Dat er één exemplaar van deze kever werd aangetroffen in de bodem onder deze naaldboom rechtvaardigt ons inziens deze conclusie niet.

De kevers die Dieckmann (1980) gebruikte in de voedselproeven legden eind april de eerste eieren (binnenshuis). Hieruit kwamen na 15 dagen de larven. Dieckmann (1980) geeft geen verdere resultaten van zijn kweekproefjes.

De soort is nachtactief en dit komt overeen met onze eigen waarnemingen. Tot nog toe zijn er geen mannetjes waargenomen, zodat we mogen concluderen met een parthenogenetische soort van doen te hebben. De dieren zijn brachypeteer

en het verspreidingsvermogen is dan ook gering. Het blijkt dat een aantal Zuid-Europese *Otiorhynchus*-soorten de laatste jaren hun areaal sterk heeft uitgebreid. Het gaat hierbij om soorten die polyfaag zijn en (ook) op cultuurgewassen voorkomen. Hun waardplanten worden door de mens over heel Europa verslept en uiteraard werkt dit de verspreiding van deze soorten in de hand. Een aantal van deze soorten, zoals ook *O. dieckmanni*, plant zich bovendien parthenogenetisch voort, zodat één volwassen exemplaar, maar ook een enkel eitje, larfje of pop, voldoende kan zijn voor een nieuwe, succesvolle introductie.

DANKWOORD

We willen graag Luigi Magnano bedanken voor aanvullende informatie en Berend Aukema voor commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

LITERATUUR

- Bathon, H. 1988. Käferfunde der Jahre 1985 und 1986 aus Hessen. 3. Bericht der Arbeitsgemeinschaft hessischer Koleopterologen, Teil II. – Hessische faunistische Briefe 5: 38-47.
- Brakman, P.J. 1966. Lijst van Coleoptera uit Nederland en het omliggende gebied. – Monografiën van de Nederlandse Vereniging 2: i-x, 1-219.
- Dieckmann, L. 1980. Beiträge zur Insektenfauna der DDR: Coleoptera – Curculionidae (Brachycerinae, Otiorhynchinae, Brachyderinae). – Beiträge zur Entomologie 30: 145-310.
- Dieckmann, L. & L. Behne 1994. 93. Familie Curculionidae, U.F. Brachycerinae – U.F. Leptopiinae. Ergänzungen und Berichtungen zu Freude-Harde-Lohse 'Die Käfer Mitteleuropas', Band 10 (1981). – Lohse G.A. & W. H. Lucht (red), Die Käfer Mitteleuropas 14. Goecke & Evers, Krefeld: 246-258.
- Frieser, R. 1981. 7. U. Familie Otiorhynchinae. – Freude, H, K. W. Harde & G. A. Lohse (red), Die Käfer Mitteleuropas 10. Goecke & Evers, Krefeld: 184-240.
- Goffau, L.J.W. de 1999. First record of *Otiorhynchus*

- dieckmanni* in the Netherlands. – Verslagen en Mededelingen van de Plantenziektkundige Dienst 2000 (Annual Report Diagnostic Centre 1998): 73-74.
- Gospodar, U. & H. Korge 1982. Die Berliner Population des *Otiorhynchus (Arammichnus) dieckmanni* Magnano. – Entomologische Blätter für Biologie und Systematik der Käfer 78: 7-14.
- Heijerman, Th. 1993. Naamlijst van de snuitkevers van Nederland en het omliggende gebied (Curculionoidea: Curculionidae, Apionidae, Attelabidae, Urodontidae, Anthribidae en Nemomychidae). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 5: 19-46.
- Heijerman, Th. & M.B.P. Drost 2000. *Otiorhynchus aurifer*, een Zuid-Europese snuitkever ingeburgerd in Nederland (Coleoptera: Curculionidae). – Entomologische Berichten, Amsterdam 60: 84-88.
- Klinger, R. 1992. Zur Entomofauna der Grossstädte. *Delta unguiculata* (Villers) (Hymenoptera: Eumenidae), *Calamobius filum* (Rossi) (Coleoptera: Cerambycidae) und *Otiorhynchus dieckmanni* Magnano (Coleoptera: Curculionidae), drei markante Arten des Frankfurter Stadtgebietes. – Entomologische Zeitung 102: 413-436.
- Köhler, F. & B. Klausnitzer (red.) 1998. Verzeichnis der Käfer Deutschlands. – Entomologische Nachrichten und Berichte, Beiheft 4: 1-185.
- Lundberg, S. 1995. Catalogus Coleopterorum Sueciae. – Naturhistoriska Riksmuseet & Entomologiska Förlagen, Stockholm.
- Magnano, L. 1979. *Otiorhynchus dieckmanni* n. sp., eine neue Rüsselkäferart aus der DDR. – Entomologische Nachrichten 11/12: 183-186.
- Magnano, L. 1993. Note sugli *Otiorhynchus* del sottogenera *Arammichnus*. 4. Le specie dei gruppi *setosulus* e *umbilicoides* (Coleoptera, Curculionidae). – Fragmenta Entomologica 25: 129-154.
- Magnano, L. 1999. Note sugli *Otiorhynchus* del subgen. *Arammichnus* Gozis. 6. Le specie dei gruppi *conca-virostris*, *flavimanus*, *velutinus*, *mandibularis*, *calabrensis* e *championi*. – Fragmenta Entomologica 31: 117-172.
- Palm, E. 1998. *Otiorhynchus (Tourneria) crataegi*, found in the Netherlands. – Entomologische Berichten, Amsterdam 58: 205-206.

SUMMARY

On the occurrence of *Otiorhynchus dieckmanni* in the Netherlands (Coleoptera: Curculionidae) In 1994 *Otiorhynchus dieckmanni* was collected for the first time in the Netherlands in a garden in Helvoirt (Noord-Brabant). Since then the species was recorded from several other localities far apart from each other, in the provinces of Noord-Brabant, Limburg, Flevoland and Noord-Holland. On one locality at Weert (Limburg), the species was collected in two consecutive years; on another locality, Heemstede (Noord-Holland), one teneral specimen was found. These data strongly suggest that *O. dieckmanni* is now well established in the Netherlands.

Th. Heijerman
Leerstoelgroep Diertaxonomie, Wageningen Universiteit
Postbus 8031
6700 EH Wageningen
e-mail: theodoor.heijerman@users.ento.wau.nl

F. Raemakers
St. Luciastraat 8
6002 BP Weert